

De toekomst van het voormalige Provinciaal Ziekenhuis Meer en Berg

Voor gek verklaard

Hoofdgebouw met zijvleugels van het Provinciaal Ziekenhuis uit 1846, ontworpen door J.D. Zocher. Foto's Mariëtte Polman.

Pal aan de voet van de duinen in de gemeente Bloemendaal, in een groen web van lanen, ligt het landgoed Meer en Berg, een in Engelse Landschapstijl aangelegd aards paradijs. Zo'n 150 jaar lang was hier het psychiatrisch Provinciaal Ziekenhuis gevestigd. Inmiddels is een projectontwikkelaar eigenaar geworden. Wanneer binnenkort de laatste patiënten vertrekken, start een ingrijpend bouwplan. De dreigende aantasting van dit unieke landschapspark heeft veel boze reacties losgemaakt.

Op het terrein van het voormalige Provinciaal Ziekenhuis Santpoort, beter bekend als Meer en Berg, heerst vrede. Heel in de verte rumoert het autoverkeer maar dichtbij kwaken kikkers en zingen merels. Wandelaars dreutelen er in hun zomerklaren langs de paviljoens die verstild tussen de hoge bomen liggen. Hier en daar wordt gepicknickt. Onder schermen van lindes en cedertakken, dwars door de boterbloemen en viooltjes die naar alle kanten geel en blauw wegschieten, rolt een knalrode bal naar de rand van de stille vijver. Alles ligt er vriendelijk bij op deze junidag. Maar ondertussen zijn de plannen voor een nieuwe invulling in volle gang. Een landgoed met dergelijke uitzonderlijke landschappelijke waarden is immers een 'toplocatie'. Jammer genoeg betekent zo'n bestempeling

meestal het eindpunt van monumentaliteit, uniciteit en cultuurhistorie.

Onder meer als gevolg van nieuwe ontwikkelingen in de psychiatrie verhuizen steeds meer patiënten naar de stad en loopt Meer en Berg langzaam leeg. Inmiddels heeft de provincie Noord-Holland het 60 hectare omvattende landgoed verkocht aan een projectontwikkelaar. Het gemeentelijk verkavelingsplan waarin de bouw van 450 woningen in uiteenlopende prijsklassen gestalte krijgt, tovert dit 'buiten' om in een gangbare woonwijk. Tijdelijk worden er asielzoekers in het bestaande landgoed gehuisvest.

Buitenplaats

De geschiedenis van het landgoed Meer en Berg gaat terug tot het midden van de 17de

eeuw, toen de Amsterdamse koopman *Nanning Florisz Cloeck* langs de Bloemendaalse binnenduinrand de hofstede Cloeckendaal liet bouwen. Een latere eigenaar veranderde de naam in Meer en Berg, genoemd naar het meer op de buitenplaats en de hoge duinen van de naaste omgeving. Het moeten aangename zomermaanden zijn geweest in het herenhuis Meerzicht, in de nabijheid van koetshuis, paardenstallen, boomgaard, geheimzinnige bosjes, moestuinen, dobberende bootjes op de vijver en het prachtige duingebied rondom. Tot 1842 bleef de buitenplaats in gebruik als zomerverblijf van verschillende Amsterdamse en Haarlemse families.

Krankzinnigengesticht

Om de noodzakelijke verbeteringen in de psychiatrie door te voeren werd in 1841 de Krankzinnigenwet uitgevaardigd. Nieuwe opvattingen over de verpleging van geesteszieken leidden tot bemoeienis van staatswege met de zorg voor krankzinnigen. Op initiatief en op kosten van de provincie Noord-Holland werd in 1844, op de voormalige hofstede, het 'buitengesticht' Meer en Berg opgericht. Naar ontwerp van de Haarlemse landschapsarchitect *Jan David Zocher* (1791-1870) werd het statige, neoclassicistische paviljoen met twee lange zijvleugels opgetrokken. Ook het neogotische kerkgebouw, de portierswoning en het ernaast gelegen ingangshek zijn van zijn hand. Het herenhuis Meerzicht en het koetshuis met de stallen verbouwde hij tot woning voor de geneesheer-directeur. Zocher's gebouwen zijn karakteristiek, soms monumentaal en zeer kenmerkend voor het midden van de 19de eeuw. Maar de grootste verdienste van Zocher voor Meer en Berg ligt in het in Engelse Landschapstijl aangelegde wandelpark dat door zijn leerling *Leonard Springer* werd voltooid. Het blijft verrassen: de slingerende paden, de monumentale en bijzondere boomsoorten, de schijnbare onbegrensdeheid van het park en de onverwachte doorzichten, de

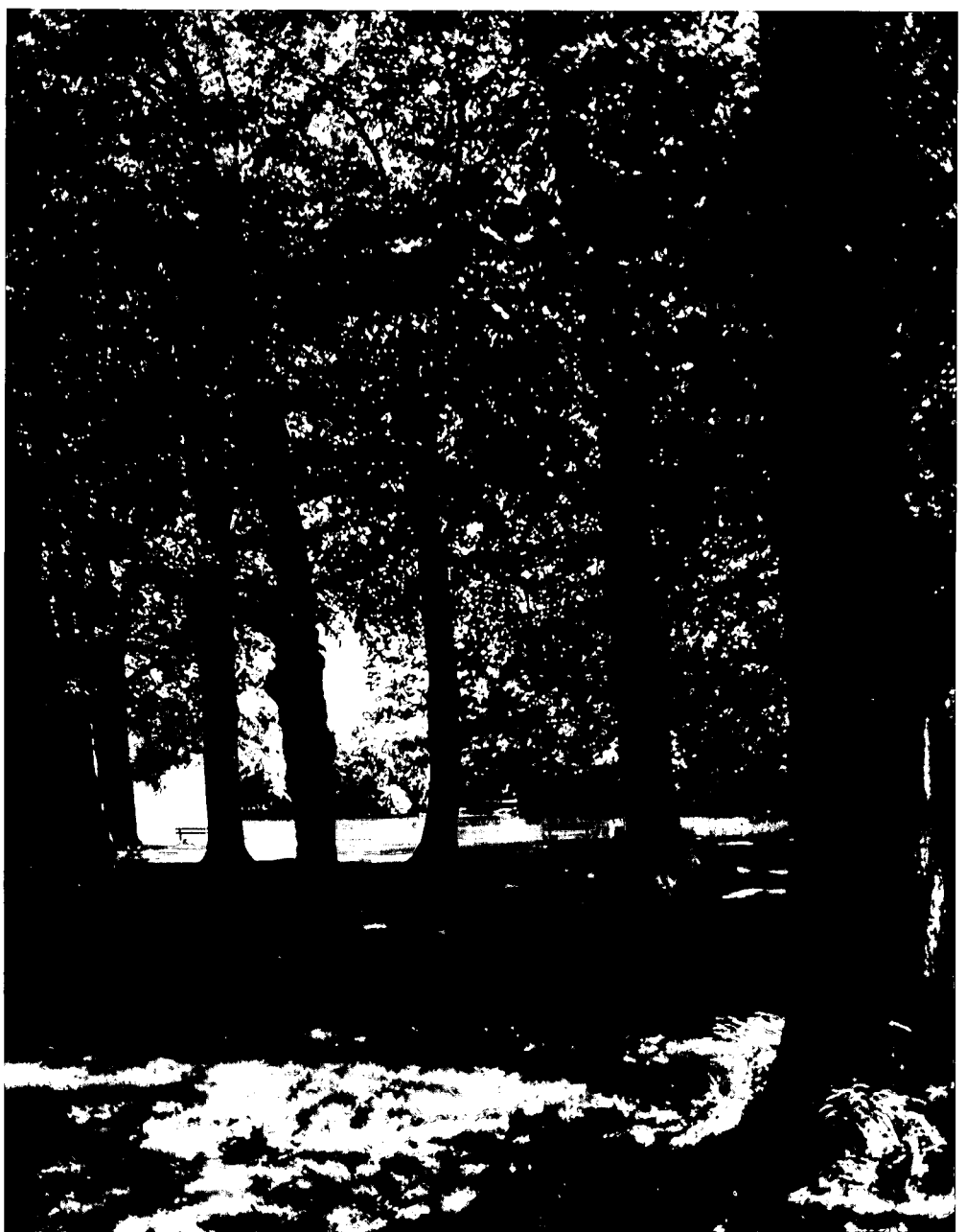
De vijver vormt één van de laatste natuurlijke duinmeertjes langs de binnenduinrand en is een pleisterplaats voor nijlganzen en scholeksters. Op de achtergrond Huize Meerzicht. Dit in oorsprong 17de-eeuwse herenhuis van de buitenplaats werd door J.D.Zocher verbouwd tot woonhuis voor de geneesheer-directeur.

hertenkamp, de transformatie van het eeuwenoude duinmeer tot waterpartij met fontein, de houten bruggetjes over de kronkelende waterlopen, het perenlaantje, de contrasten tussen dichte en open plekken.

In 1849 werd het Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen Meer en Berg geopend, later Provinciaal Ziekenhuis Santpoort genaamd. Het ziekenhuis kreeg al snel bekendheid als één van de modernste psychiatrische inrichtingen in Nederland. De toestroom van patiënten noodzaakte tot uitbreiding. Daartoe werd in 1885 de aangrenzende hofstede Bloemendaals Begin aangekocht. Hier verscheen het door Zocher ontworpen Nieuwe Gesticht. Het klokkentorentje op het terrein herinnert nog aan dit, in 1988 gesloopte, paleisachtige bouwwerk. In de loop van de tijd is fors bijgebouwd. Het is opvallend dat deze relatief intensieve bebouwing het karakter van het landschapspark nauwelijks heeft aangetast. De landschapelijke kwaliteiten, dat wil zeggen het ingetogen, verstilte en voorname karakter overheersen.

Kwetsbaar

Er is niet veel fantasie voor nodig om de nieuwbouw van honderden woningen met zorg tegevoel te zien. In het verkavelingsplan dat de gemeente heeft opgesteld, wordt die zorg bewaard: drie weinig opwindende en keurige woonbuurtjes nemen bezit van het park. De onvermijdelijke urban villa's,

Goed voorbeeld van de Engelse landschapsstijl. Deze stijl werd door Zocher in Nederland populair gemaakt.

penthouses, anonieme balkonterrassen, romantische priëlen, gammaschuttingen en tuinkabouters kun je er zelf bij bedenken. De zoveelste projectontwikkelaars-staete is geboren. Toch is het niet alleen het aantal woningen dat verontrusting wekt. Een nog groter en desastreuzer gevaar vormen de bijbehorende parkeervoorzieningen, verkeersbewegingen en inrichting van de openbare en semi-openbare ruimten. Een intensief gebruik van dit kwetsbare landschapspark betekent het einde van de verstilte sfeer en daarmee van het karakter van Meer en Berg. Dat er van alle kanten bezwaren zijn gekomen, is dan ook niet verwonderlijk. Tien belangenorganisaties verklaren de plannenmakers voor gek. Zij zijn niet a priori tegen een hoeveelheid nieuwbouw op, en een herinrichting van, het terrein. Maar de uniciteit en

hoogst bijzondere natuur- en cultuurhistorische waarden van dit gebied vereisen nu eenmaal de uiterste voorzichtigheid.

Inmiddels is een nieuw stedenbouwkundig ontwerp in de maak, opgesteld door het bureau voor ruimtelijke ontwikkeling BVR uit Utrecht. Het is te hopen dat dit bureau van Riek Bakker de teloorgang van het aards paradijs niet op zijn geweten wil hebben.

** Museum Meer en Berg is gevestigd in het voormalige koetsbuis op het landgoed en is te bezoeken op woensdag en elke derde zondag van de maand van 13.30 tot 16.30. De collectie geeft een overzicht van 150 jaar Nederlandse psychiatrie en de historie van het Provinciaal Ziekenhuis.*

** De Landelijke Voetpadendagen, georganiseerd door de stichting Nemo, leiden in september (elke zaterdag en zondag) over het terrein van Meer en Berg. Voor meer informatie: Nemo, tel/fax 020-6817013.*